

Др ЧЕДОМИР М. ЛУЧИЋ

ЗАКОНИК ОБШЧИ ЦРНОГОРСКИ И БРДСКИ КАО СВЈЕДОЧАНСТВО ПОРОКА ТОГА ВРЕМЕНА

Уз поздрав организатору, учесницима скупа и осталој господи, намеће ми се размишљање:

Ако би, од Дунава до мора сињега, тражили, каменим бедемом оковану оазу, нашли би је у Цетињу. Ако би тражили слободарско огњиште, било би то Цетиње.

И великан вацсијелога Српства и Словенства - Његош рече да се и "душе прадједовске" оvdје каткад "разиграју". Стога ме радује и одржавање Скупа у његовом и нашем граду, гдје се од давнина разложна и разумна ријеч могла чути.

Постоји неко, опште прихваћено, правило да ако пар стихова надживи пјесника имао је рашта пјевати, а ако научно доказивање преживи критичку анализу бар једне генерације имало је сврху.

Осврнемо ли се, аналогно томе, на дјело два духовна великана Петровића: Петра Првог и Петра II, не треба ни наглашавати да оно надживљава вјекове.

Без устезања можемо рећи да њихов досег не могоше (а изгледа и неће моћи) потамњети све помрчине које су им род притискале до ововремена, иако ни данас а немоли тада није било лако опстајати на овим горама сионским.

Добро је запазио познати српски пјесник и путописац Љуба Ненадовић, да му се чини и кад би настао општи смак ових простора остала би два колоса- "Ловћен и Владика".

Засјењен величином поклоника "хероју тополскоме", Ненадовић је осјетио своју овоземну немоћ да шире говори о савре-

менику Петру Првом - Светом; о побједнику свих битака које је водио, било на бојном пољу, када је своје витезове соколио да крену док у њима "јуначко србско срце куца, српска крвца врије" или на другом, још тежем (објединитељском и општепросветитељском) у циљу разбијања злоумља, "домаће рати", прикривања "злодјеја", крађе, пљачки, отмица и свакојаким злочесних радњи укључујући и сујеверје, а мимо свега, издаје домовине и прозелитизма, који су пријетили општим ископом његових сународника.

И данас, након више од двадесет и једног десетљећа од његових првих поука, макар и кроз прекор упућених, свако добромислен може прихватити његове ријечи за лично, самоисповједно преслишавање и уразумијевање.

Надам се да ми се неће приписати лажна скромност ако помем да се и поред ширег проучавања, докторирања и писања десетак научних радова уз двије студије о Петру Првом, све више убјеђујем да се налазим на почетку поимања његовог, ријечју још до сада недовољно омеђеног дјела.

Сматрам да дијелим мишљење свих који се озбиљно осврћу на творство тога надвременика, да је оно надрасло вјекове и остало еволутивни граничник који омеђава етапе развоја овог каменог поднебља на коме се, до његове појаве, није много разликовало или су отровније шарке камењарке, или отрованији његови, свакојаким несрећама притиснути, житељи.

Само ће сујетом оптерећени, а обично површни, тврдити да су одгонетнули све што је овај познавалац тајни "колијевке и гроба" у нашљедство своје народу оставио.

Колико се год, с разлогом, дивимо сочинитељу горштакког епоса - "Горског вијенца", толико заборављамо да је низ мотива у њему везан за стварна догађања из доба његовог предходника. (Присјетимо се: Раде Томов, само мало стиховано, уклапа исте ријечи везане за сујеверје које је Свети Владика већ у посланичким поукама народу написао. Или, колико му је само мисаоних искрица у "Лучу" укомпоновао и слично).

Све то ни ловћенском поети не умањује умну снагу већ, напротив, потврђује: имао се на кога уврћи и угледати, као што се имао "рашта и родити".

Покушајмо поткријепити флуидност настојања да се домогнемо његове свеукупности.

Није случајно Андрић рекао да је Раде владика израстао у "окриљу великог стрица".

Зашто, уз то, не додати да је читав препород на стварању моралне философије код народа (и изван граница тадашње Црне Горе) везан за његово име.

Дакле, налазимо га у јеванђелском размишљању и чинодјејству, у улози васпитача, учитеља и вјероучитеља, каузалног тумача многих непознаница, фактографа и историчара, законописца и неподмитљиво праведног судије, у одлучним (и неизбјежно принудним) тренуцима, војсковође-стратега или дипломате, а у случајном предању и пјесника будничара чији сваки стих тежи ка окупљачком циљу и стварању слоге.

Народ му се диви речитости и праведности, а свијет се чуди како такав мудрац и полиглот може опстајати међу варварима, за које су се Европом проносиле вијести да су, поред осталог, и канибалисти на свако зло лако покретљиви.

Стога његово дјело изискује: језичко-лексичку и лингвистичку оцјену, историографску и правноисторијску процјену, војностратегијско изучавање, књижевно проучавање, филозофско расуђивање, педагошко приказивање, психологијско поимање и естетско усклађивање уз побожничко дивљење.

Када се све то узме у обзир, човјек се тек нађе у разумнијем опсегу својих скромних могућности и (природно је) окрене се дисциплином раду. Но, на жалост, и то каткад научно недисциплиновано, уклапајући се у захтјеве тренутног друштвеног или којекваког политикантског ћара.

Пошто немам таквих претензија, трудићу се да изговорено потврђујем само научно-критички, јер се од неистомишљеника не треба плашити, али се клетве Светог Владике за недоследност треба бојати.

Обично се, при правноисторијском прилазу, наглашава да је "Законик обшчи црногорски и брдски" настао искључиво као посљедица слоге Црногораца и Брђана ("Стегом" овјенчане а чувеним и славним биткама на Мартинићима и Крусима потврђене), иза чега су се стекле практичне могућности за организованије стварање државе.

То се не може негирати, али не треба заобилазити ни увјерљиву претпоставку да је Законик морао настати и као неминовност која се наметала одмах иза његовог повратка са неугодног пута из Русије (тј. на скоро деценију и по раније) када је, иза Бушатлијиних паљевина, несложног отпора, опште бјежаније, мјестимичне издаје и погибије тридесетак особа (махом нејачи), а при повратку преко млетачке територије страдало (узалуд сложних) још око двјеста Паштровића. Владика је закључио да опстанак земље (без обзира на величину територије) зависи само од срећености унутрашњих прилика које су тада биле очајне.

Увијек локализму склона племена су, не само поцијепала колике-толике везе већ су се и унутар братства (па и породица) криво обрачунавали.

Убиства и крвне освете су достигле крајње забрињавајуће размјере. И манастирска имовина је отимана, а пљачка, крађа, па и отмица жена и дјеце (који су чак Турцима продавани) пријетили су коначним нестанком.

Појавили су се, уз то, разни страни емисари, клерикални мисионари - прозелити и млетачки (па чак и турски) агенти и провокатори.

Дио становништва се исељавао. Неки, више сналажљиви, групно су напуштали земљу и за навијек се губили у степским пространствима Русије.

Набуситији (иначе, овдје тада знатно заступљени) које је холерички темпераменат кривим усмјерењем на злодјела навео (и сами бјежећи од крвне освете) вјером су обртали и у сусједним градовима турски измећари постајали

У борби за опстанком не мали број се отискивао у службу на млетачке галије и умјесто оштрива веслима махао.

Додатни зловни присмок било је и сујевјерје и којекавштине, преко којих се низ зала само увећавао.

Помену ли се, уз то, гладне године појачане љетњим жегама (када се све у камено-огњену пустињу претвараше) и безбожје које толико нарасте да су манастирска звона одвише мало вјерника окупљала. Једино им чешћа јака у једну страну нечије скончање оглашаваше.

Али, "прегаоцу Бог даје махове"!

Цетињски испосник не посустаде ни кад се на такво стање далеки брат са Истока (усљед разних клевета на рачун Петра владике) мрзовољно Црној Гори окреташе.

У том искушењу окрену се овај Небеском заштитнику, посту, молитви и Богоугодном раду на зближавању саклане браће.

Безодморно је праведношћу изграђивао повјерење, али и проучавао могућности успостављања Закона који би, дијелом, нормирао обичај, дијелом га преиначио, гдјешто из минулих правних времена трансформисао, али у сваком погледу (поред оштрине) био до краја правичан, што подразумијева и: једнак за све.

Искористио је природну бистрину народа да му развије осјећај за правду, а то су већ биле основне претпоставке на путу ка настајању Законика.

Само њему својственим моћима успијевао је да богохулнике претвара у богобојажљивце, осионе у смјерне, напрасне у разложене, жуднике за туђим у скромне или, једном ријечју, да потенцијалне "злодјеје" преваспита у добродјеје и мирољупце.

Непокорне и непослушне излагао је "жесточашјем" презиру као реметнике мира земаљскога.

Док је изградио опште повјерење, макар у основним оквирима на којима свијест прераста у схватање неминовности заједничких спона (које какву-такву државу чине) трудио се да било чиме не дође до већих конфликта са скадарским везиром.

Чак му није угрожавао положај ни кад је овај био у немилости код султана.

Молба, заклетва и бацање проклетства, уз свесрдне, добро желатељске поуке и поздраве били су му, скоро једина, принуда на коју је указивао тврдњом да "изван пера и језика не имаде силе никакве за привести непокорне на послушаније".

То оружје остало му је и касније, па и кад је сународнике преко-ријевао: "Ви чините што знате но не знате што чините".

Зар се онда чудити што је и Законик, на основу такоречених правила, највише простора оставио кривичном праву, мада су ту, згуснуто препознатљиво одредбе уставног, грађанског, међународно-јавног, међународно-приватног и финансијског права, те кривичног и грађанског поступка.

Без намјере да овдје детаљизирам колико је и гдје у Законику примјетно заједничког са хамурабијевским, мојсијевско-хебрејским или средњовјековним законцима, а колико са поднебља Паштровића или из обичаја, све је то прошло кроз дубоку мисаону филтражу велеумног Митрополита, па је тај правни производ постао оригинална творевина.

Једнакост пред законом, највећи је уставни домет овог ауторитативног акта, док му је оштрина везана за латинску мудрост "Dura lex sed lex" ("Оштар закон добар закон") и има превентивну улогу (више психолошку јер практично није било поуздане физичке силе која би иза њега сталала).

Владика је Законик саставио у Стањевићима, гдје је и усвојен 18. октобра 1898. по јулијанском, тј. 31. грегоријанском календару (на Лучиндан).

Садржао је 16 чланова (међу које је уклопљено и 6 из претходног, односно "Стеге"), од 20. јуна 1796. године.

Обично се тврди да је коначно заокружен допуном нових 17 чланова (17. августа 1803, тј. на Преображење Господње). Но, могуће и да је Митрополит ишао етапно, те да је има намјеру да Законик даље дограђује (упоредо са развојем државе), али су га у томе ометали, како спољни фактори тако и унутрашње прилике.

Нацрт "Закона отачаства", касније (из доба сљедбеника му), био је само ехо нових законодавних захтјева, да би књаз Данило (уклапајући половину чланова из Петровог) тек 1855. употпунио тадашње друштвено-правне потребе.

То потврђује да је (и поред повремених тапкања) узлазна линија правне изградње ове мале државице, од великих подухвата Светог Владике, непрестано расла.

Садржајност "Обшчег Законика", језичка усклађеност и концизност чине га специфичним и посебно интересантним, правноисторијским, али истовремено и културноисторијским јужнословенским спомеником.

Уз то, он је и највјерније свједочанство порока тога времена који, као наплавински талог, за мало да нијесу загушили непокорне и до крајности својеглаве житеље у оквирима ових камених бедема.

Из њега се јасно сагледава шта је све мучило ову шачицу жилавих горштака, чији број до "Стеге" (односно до удруживања са Брђанима) није прелазило величину једног равничарског села (или котлинске паланке), али се опсегом захтјева и мудрошћу светитеља који им је на чело стао (визијом улогу предвидио, а дјелом потврдио) претварао у организоване слободаре.

Иако је тај процес трајао још једно стољеће, ипак се остварио. Упорност је побиједила.

Није предмет овога рада па нема ни потребе за исцрпљивањем у доказивању колико се и кад Петров законик примјењивао, да ли се само формално позивало на њега а другачије судило, као ни зашто га нека чувена научна имена (попут Божишића), нијесу нашли сходним ни поменути (с обзиром да сам о томе шире расправљао у једном обимнијем пројекту), намеће ми се констатација да је и само сазнање међу Црногорцима и Брђанима о постојању Законика имало и те како великог значаја.

Племена су се почела навикавати да се над њиховим обичајним одлукама налази нека виша инстанца, на коју се (коликогод) ваља угледати. А то је већ постиг државе без обзира на њено непотпуно функционисање.

Вирнемо ли, ако и летимично, у документа правне природе, уочавамо да се већином тамо гдје је Правитељство покушавало ред успоставити, ради или о крвним деликтима (проистеклим из материјалних разлога - користољубља, насиља или друге натрпељивости), а далеко рјеђе су у питању уговорни или други послови.

То потврђује да се (и поред свих хтјења) није могло постићи више.

Док су други стварали упоредо државу и институције, као њен незамјенљиви дисајни организам, овдје се, под посебним околностима, држава створила знатно прије, па тек поступно и опрезно законска регулатива.

Отуда непрестана потреба за додатним продужавањем њених правних вентила, које ће тек снажно прозрачити малени али

непоречиви прагматичар Данило - Зеко Станков, који на "силу и опачину" само "силом и опачином" одговара

Но то је већ било доба свјетовних смртника.

На крају, за размишљање се намеће и нека, нимало случајна, догађајност. Петар Први доноси Законик на Лучиндан 1798. Овоземни живот напушта на Лучиндан 1830. кад пише тестаменат на око сат-два пред престављење гдје, светачки смирено и очински брижно, говори о свему па, између осталог, и о новцу датом, како вели, "на ползу свега народа србскога".

Петар II умире у приближно истим сатима, на Лучиндан 1851. године.

Радujem се ако ово наше лучинданско научно сјечање на доба од прије 2 вијека покољења признају да је било на ползу народа коме је Цетињски Светитељ као црногорско-брдски господар посљедње земаљске поруке упутио.

Не можемо порећи да он све није боље предвидио. Стигао нас његов благослов а клетва увијек заобишла! Знали што чинимо!*

---

* У вези са Закономиком добро је консултовати, поред овог правног акта, и следећу литературу: Радмила Петровић, *Законик Пејџра Првог, владике црногорског*, годишњица Н.Чупића, књ. XXXIX (критичко издање), Београд 1930; Јов. М. Јовановић, *Законодавство у 18. и 19. веку у Црној Гори*, Архив за правне и друштвене науке, Београд 1910. бр. 5 и 6; Стево Петровић - Његош, *Законик владике црногорског Пејџра I - Светиога*, Цетиње 1903. године; Марко Драговић, *Материјал за историју Црне Горе*, Гласник српског ученог друштва 1886; Валтазар Богишић, *Писани закони на словенском јузу*, Загреб 1882. (библиографски нацрт); П. Ровињски, *Черногорци*, том 1, Санктпетербург 1888. године; F. Lenormant, *Turcs et Monténégrins*, Paris 1866; Ч. Лучић, *Митрополит Пејџар Први Петровић-Његош*, Подгорица - Београд 1993. године; Ч. Лучић, *Моћ ријечи Пејџра Првог - етичкоесистејски аспекти*, Никшић 1987.

